

sive clam sive palam id ausus fuerit; nec non is cuius dolo malo id factum est, vel conscius¹⁶ criminis existit, licet extraneus sit, pœna parricidii puniatur, et neque gladio neque ignibus neque ulla alia solemnî pœna subiciatur¹⁷: sed insutus culeo cum cane et gallo gallinaceo et vipera et simia, et inter eas ferales angustias comprehensus, secundum quod regionis qualitas tulerit, vel in vicinum mare vel in amnem projiciatur; ut omnium elementorum usu vivus carere incipiat, et ei oculum superstiti et terra mortuo auferatur. Si quis autem alias cognatione¹⁸ vel affinitate personas conjunctas necaverit, pœnam legis Corneliæ de sicariis sustinebit. — § 7. Item lex Cornelia de falsis, quæ etiam testamentaria vocatur, pœnam irrogat ei qui testamentum¹⁹ vel aliud instrumentum falsum scripserit²⁰, significaverit, recitaverit, subjecerit; quive signum²¹ adulterinum fecerit, sculpsit, expresserit sciens dolo malo. Ejusque legis pœna in servos ultimum supplicium est (quod etiam in lege de sicariis et beneficiis servatur); in liberos vero, deportatio²². — § 8. Item lex Julia de vi publica seu privata adversus²³ eos exoritur, qui vim vel armatam vel sine armis commiserint. Sed si quidem armata vis redarguatur, deportatio²⁴ ei ex lege Julia de vi publica irrogatur; si vero sine armis, in tertiam²⁵ partem bonorum publicatio imponitur. Sin autem per vim raptus²⁶ virginis

16. L. 1, D. ad leg. Pomp. de parricid. — 17. L. 9, in pr. D. eod. — 18. d. L. 9, § 1. — 19. L. 14, C. ad leg. Corneli. de fals. — 20. L. 5, § 9, D. de injur. — 21. L. 50, in pr. D. ad L. Corneli. de fals. — 22. L. 3, § pen. D. ad L. Corneli. de sicar. — 23. L. 153, in pr. D. de reg. jur. — 24. L. 10, in fin. D. ad L. Jul. de vi publ. *adde* L. 2, § 1, D. de pan. — 25. L. 1, in pr.; L. ult. D. ad L. Jul. de vi privata. — 26. L. unic. C. de rapt. virg. — 27. L. 1,

vel viduæ vel sanctimonialis vel alterius fuerit perpetratus, tunc et peccatores et ii qui opem flagitio dederunt, capite puniuntur, secundum nostræ constitutionis definitionem ex qua hoc apertius est scire. — § 9. Item lex Julia²⁷ peculatus eos punit, qui pecuniam vel rem publicam, vel sacram²⁸ vel religiosam furati fuerint. Sed si quidem ipsi iudices tempore administrationis publicas pecunias subtraxerint, capitali²⁹ animadversione puniantur; et non solum hi, sed etiam³⁰ qui ministerium eis ad hoc exhibuerint, vel qui subtractas ab his scientes susceperint. Alii vero qui in hanc legem inciderint, pœnæ deportationis subjungantur.

§ 10. Est et inter publica judicia lex Fabia de plagiariis³¹, quæ interdum³² capitis pœnam ex sacris constitutionibus irrogat, interdum levioerem. — § 11. Sunt præterea publica judicia, lex Julia de ambitu³³, lex Julia repetundarum³⁴, et lex Julia de annona³⁵, et lex Julia de residuis³⁶: quæ de certis capitulis loquuntur, et animæ quidem amissionem non irrogant, aliis autem pœnis eos subiciunt qui præcepta earum neglexerint. — § 12. Sed de publicis judiciis hæc exposuimus, ut vobis possibile sit summo digito et quasi per indicem ea tetigisse: alioquin diligentior eorum scientia vobis ex latioribus Digestorum seu Pandectarum libris, Deo propitio, adventura est.

D. ad L. Jul. pecul. — 28. d. L. 1. — 29. L. 3, L. 10, § 1, D. ad L. Jul. pecul. — 30. L. un. C. de crim. pecul. *postea abrogat.* N. Leonis 105. — 31. L. 13, C. ad L. Fabiam de plagiar. — 32. L. ult. D. et L. ult. C. ad L. Fab. de plagiar. — 33. D. et C. ad L. Jul. de ambitu. — 34. D. et C. ad L. Jul. repetund. — 35. D. ad L. Juliam de annona. — 36. L. 2, D. ad L. Jul. pecul.

JUSTINIANI INSTITUTIONUM FINIS.

D. JUSTINIANI,

SACRATISSIMI PRINCIPIS,

DIGESTORUM,

SIVE

PANDECTARUM JURIS ENUCLEATI

EX OMNI VETERE JURE COLLECTI

LIBRI QUINQUAGINTA.

PRÆFATIONES.

I. DE CONCEPTIONE DIGESTORUM AD TRIBONIANUM.

Imperator Cæsar, Flavius, JUSTINIANUS, pius, felix, inclytus, victor ac triumphator, semper Augustus, Triboniano quaestori suo, salutem.

Deo¹ auctore nostrum gubernante imperium, quod nobis a cœlesti majestate traditum est, et bella feliciter peragimus, et pacem decoramus, et statum reipublicæ sustentamus: et ita nostros animos ad Dei omnipotentis erigimus adiutorium; ut neque armis confidamus, neque nostris militibus, neque bellorum ducibus, vel nostro ingenio, sed cœnem spem ad solam referamus summæ providentiæ Trinitatis, unde et mundi totius elementa processerunt, et eorum dispositio in orbem terrarum producta est.

§ 1. Cum itaque nihil tam studiosum in omnibus rebus invenitur, quam² legum auctoritas, quæ et divinas et³ humanas res bene disponit, et omnem iniquitatem expellit: reperimus autem omnem legum tramitem, qui ab urbe Roma condita et Romuleis descendit temporibus, ita esse confusum, ut [in] infinitum extendatur, et nullius humanæ naturæ capacitate concludatur: primum nobis fuit studium, a sacratissimis retro principibus initium sumere, et eorum Constitutiones emendare, et viæ dilucide tradere: quatenus in unum Codicem congregate, et omni supervacua similitudine, et iniquissima discordia absolutæ, universis hominibus promptum suæ sinceritatis præbeant præsidium. — § 2. Hocque opere consummato, in uno volumine, nostro nomine præfulgente, coadunato: cum ex paucis et tenuioribus relevati ad summam et plenissimam juris emendationem pervenire properarem, et omnem romanam sanctionem et colligere, et emendare, et tot auctorum dispersa volumina uno Codice indita ostendere, quod nemo [alius] neque sperare, neque optare ausus est: res quidem nobis difficillima, imo magis impossibilis videbatur, sed manibus ad cælum erectis, et æterno auxilio invocato, eam quoque curam nostris reposuimus animis, Deo freti, qui et res penitus desperatas donare, et consummare suæ virtutis magnitudine potest. — § 3. Et ad tuæ sinceritatis optimum respeximus ministerium: ubique primo et hoc opus commisimus, ingenii tui documentis, ex nostri Codicis ordinatione acceptis: et jussimus, quos probaveris tam ex facundissimis antecessoribus, quam ex viris disertissimis togatis fori amplissimæ sedis, ad sociandum laborem eligere. His itaque collectis, et in nostrum palatium introductis, nobisque tuo testimonio placitis, totam rem faciendam permisimus: ita tamen, ut tui vigilantissimi animi gubernatione res omnis celebretur. — § 4. Jubemus igitur vobis antiquorum prudentium⁴, quibus auctoritatem conscribendarum interpretandarumque legum sacratissimi principes præbuerunt, libros ad jus romanum

1. L. 1, C. de veter. jure enucl. — 2. *Adde* L. 1, L. 2, D. de leg. N. 164, in pr. et Leonis 56. — 3. L. 10, § fin. D. de just. et jure. — 4. L. 2, § 17, vers. et ut obiter. D. de orig. jur.

pertinentes et legere, et elimare: ut ex his omnis materia colligatur, nulla, secundum quod possibile est, neque similitudine, neque discordia derelicta: sed ex his hoc colligi, quod unum pro omnibus sufficiat. Quia autem et alii libros ad jus pertinentes scripserunt: quorum scripturæ nullis auctoribus receptæ, nec usitatæ sunt, neque nos eorum volumina nostram inquietare dignamur sanctionem. — § 5. Cumque hæc materia summa nostri numinis liberalitate collecta fuerit, oportet eam pulcherrimo opere extruere, et quasi proprium et sanctissimum templum justitiæ consecrare: et in libros quinquaginta, et certos titulos totum [jus] digerere, tam secundum nostri constitutionem Codicis, quam edicti perpetui imitationem, prout hoc vobis commodius esse paluerit: ut nihil extra memcratam consummationem possit esse derelictum: sed his quinquaginta libris totum jus antiquum per millesimum et quadringentesimum pene annum confusum, et a nobis purgatum quasi quodam muro vallatum nihil extra se habeat: omnibus auctoribus juris æqua dignitate pollentibus, et nemini quadam prærogativa servanda: quia non omnes in omnia, sed certi per certa vel meliores, vel deteriores inveniuntur. — § 6. Sed neque ex multitudine auctorum, quod melius et æquius est judicatore: cum possit [unius] forsitan et deterioris sententia et multas et majores in aliqua parte superare. Et ideo ea quæ antea in notis Æmilii Papiniani ex Ulpiano et Paulo, necnon Marciano adscripta sunt, quæ antea nullam vim obtinebant propter honorem splendidissimi Papiniani, non statim respuere: sed si quid ex his ad repletionem summi ingenii Papiniani laborum, vel interpretationem necessarium esse perspexeritis, et hoc ponere legis vicem obtinens non moremini: ut omnes qui relati fuerint in hunc Codicem prudentissimi viri habeant auctoritatem, tanquam si eorum studia ex principalibus Constitutionibus profecta, et nostro divino fuerant ore profusa: omnia enim merito nostra facimus, quia ex nobis omnis eis impertietur auctoritas: nam qui [non] subtiliter factum emendat, laudabilior est eo qui primus invenit. — § 7. Sed et hoc studiosum vobis esse volumus: ut si quid in veteribus non bene positum libris inveniatis, vel aliquid superfluum, vel minus perfectum, [supervacua] longitudine semota, et quod imperfectum est, repleatis, et omne opus moderatum et quam pulcherrimum ostendatis. Hoc etiam nihilominus observando: ut, si aliquid in veteribus legibus vel Constitutionibus, quas antiqui in suis libris imposuerunt, non recte scriptum inveniatis, et hoc reformetis, et ordini moderato tradatis; ut hoc videatur esse verum, et optimum, et quasi ab initio scriptum, quod a vobis electum, et ibi positum fuerit. Et nemo ex comparatione veteris voluminis quasi vitiosam scripturam arguere audeat. Cum enim lege antiqua, quæ regia⁵ nuncupabatur, omne jus

— 5 § 6, Inst. de jure naturali, gent. et civili: L. 1, in pr. D. de constitut. princip.